

Asya Studies

Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar
Year: 4 - Number:12, p. 46-55, Summer 2020

PSİKANALİTİK BİR ÇÖZÜMLEME ÖRNEĞİ: ANAR RIZABAYEV'İN AK LİMAN ROMANI AN PSYCHOANALYTIC ANALYSIS EXAMPLE: ANAR RIZABAYEV'S AK LIMAN NOVEL

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
14.05.2020

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
29.06.2020

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2020

Asya Studies

Ayşe Ceylan Güneş
Yüksek Lisans Öğrencisi /
Kastamonu Üniversitesi, Sosyal
Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk
Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim
Dalı / MEB (Türkçe Öğretmeni) 23
Nisan Zehra Hanım İ.H.O.
ack_37@hotmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0003-3607-6958>

DOI:

<https://doi.org/10.31455/asya.737296>

Öz

İnsan ruhunun karmaşık yapısı ve davranışlar üzerinde etkileri yıllardır ilgili bilim adamlarını meşgul eden bir konu olmuştur. Çünkü insanlar gündelik yaşamları içinde duygularını harekete geçiren olaylar yaşar ve durumlar içinde bulunurlar. Bu duyguları tanımlamak veya açığa çıkarabilmek için edebî eserler yol gösterici birer araç niteliğindedir. Bu eserler, okuyucunun duygu penceresini aralarken yazarların da duygularını tahlil edebilmek, onlarla ve kahramanlarıyla özdeşlik kurmak noktasında da okuyucuya fırsat verir. Özellikle romanlar, konusunun daha detaylı incelenmeye müsait olması, kahraman kadrosunun kalabalık olabilmesi ve uzun tasviri, mekân ve zaman unsurlarının çeşitliliği ve kahraman üzerindeki etkilerinin belirlenebilir olması açısından bahsedilen duyguların incelenmesine elverişli bir türdür. Yani edebî eserlerin birçoğu özellikle de romanlar aracılığıyla hem kendimizi hem yazarı hem kahramanlar üzerinden insanlığın ruh hallerini çözümlemek mümkündür. Romanların içeriği ne olursa olsun kahramanları gerçek hayatta karşılaşılabilecek olağanlıktaki kişilerdir. Roman kurgusu içinde olaylara, kişilere, kendine yönelik tutumları izlenebilen kahramanlar psikolojik ipuçları da vereceklerdir. Sigmund Freud'un kurucusu olduğu psikanaliz akımı, Freud'un kendi yaşamı ve gerçek hastalar üzerinden yaptığı çalışmaları ile yürütölmüş, bir taraftan takdir oplarken Erich Fromm, C. G. Jung gibi psikanalistlerin dönem dönem eleştirilerine de maruz kalmıştır. Psikanalist yöntem, kişinin ruh hallerini inceleyebilmek için çocukluk yaşantıları, rüyalar, baskılanan istek ve düşünceler üzerine yoğunlaşmıştır. Bilinç kavramına ek olarak bilinçaltının önemini ısrarla vurgulamıştır. Bu yöntem, seçilen *Ak Liman* romanı kahramanları üzerinde Freud'un görüşlerinden yararlanarak çözümlene amacıyla kullanılacaktır. Amaç alan uzmanı olan kişilerin işini yapmak değil psikanalist yöntemin ilkelininin romana nasıl yansıdığının belirlenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Bilinçaltı, Freud, Roman, Psikanalist Yöntem

Abstract

The complex structure of the human psyche and its effects on behavior have been a subject of concern among scientists for years. Because people experience events that activate their emotions in their daily lives and are in situations. In order to define or reveal these emotions, literary works are a guiding tool. While these works open the reader's emotional window, they also give the reader the opportunity to analyze the feelings of the authors and to identify with them and their heroes. Especially novels are suitable for examining the emotions mentioned in terms of their subject to be examined in more detail, elements such as crowd of heroes and their long depiction, variety of space and time and also their effects on the hero can be determined. In other words, it is possible to analyze the moods of humanity through many of the literary works, especially through novels, through ourselves, the author and the heroes. Regardless of the content of the novels, their heroes are ordinary people who can be encountered in real life. In the fiction of the novel, heroes, whose attitudes towards themselves can be monitored, will also give psychological clues. The psychoanalytic trend of which Sigmund Freud was the founder was carried out with Freud's work on his own life and real patients, while he was also criticized by psychoanalysts such as Erich Fromm and C. G. Jung. The psychoanalyst method focused on childhood experiences, dreams, suppressed desires and thoughts in order to examine the mood of the person. In addition to the concept of consciousness, he insisted on the importance of the subconscious. This method will be used for analysis purposes on selected heroes of the Ak Liman novel, mostly by taking advantage of Freud's views. The aim is not to do the job of the experts, but to determine how the principles of the psychoanalyst method are reflected in the novel.

Keywords: Literature, Subconscious, Freud, Novel, Psychoanalyst Method

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Güneş, A. C. (2020). Psikanalitik Bir Çözümlene Örneği: Anar Rızabayev'in *Ak Liman* Romanı. *Asya Studies-Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar*, Year:4, Number: 12, Summer, p. 46-55.

GİRİŞ: Psikanaliz ve Freud

İnsanların geçmiş yaşantıları, korku ve kaygıları, takıntılı tavırları, rüyaları, unutmama eylemleri, hataları gibi onun yaşantısına etkiye bulunan durumları yorumlayarak kişinin içine düştüğü rahatsızlık verici durumdan kurtulacağına duyulan inançtan psikanaliz doğurmuştur. “Freud’un uygulayıp psikanaliz adını verdiği psikoterapi yöntemi, katarzis denilen teknikten doğmuş ve söz konusu tekniğin iç yüzünü Freud, 1895’te Breuer’le ortak hazırladıkları *İsteri Üzerine İncelemeler* kitabında anlatmıştır”(Freud, 2019b: 7)

Katarzis tekniği, hipnotizmayı kullanarak kişinin bilincine inilmesinin sağlandığı ve hastayı iyileştirmek için bilincindeki rahatsız edici veya bozuk yeri düzeltmeyi amaçlayan bir tekniktir. Hasta bir şekilde uyutulur ve girdiği transta gördüklerini aktarır. Çoğu zaman uyandığında bir şey hatırlayamayan hastanın hipnotizma sırasında paylaştıklarından bilinçaltına itilmiş birçok veri aydınlatılır. Uzun bir süreç alacağı öngörülen yöntem ve uygulanan teknik zamanla eleştirilere konu olur. Çünkü hasta ve psikanalist arasında kurulan bağın kuvvetlenmesi veya zedelenmesi, yöntemin herkese uygun olmayışı, etki derecesinin kısıtlılığı gibi sakıncalar zamanla Freud’un da bu yöntem üzerinde değişikliklere gitmesine neden olur. Freud, analitik psikoterapi adıyla ortaya attığı yeni düşüncelerde hipnotik yöntemden vazgeçer. Çünkü hipnotik yöntemi sürekli iyileşme sağlayacak bir kalıcılıktan uzak görmeye başlar.

Analitik sağaltım ise hastaya yeni bir şey yüklemeyi, işin içine daha önce olmayan yeni bir şey karıştırmayı, tersine hastadan almak istediği, hastanın ruhundan kovup uzaklaştırmayı amaçladığı bir şey vardır. Amacına ulaşmak için de hastalık belirtilerinin hangi nedenlerden kaynaklandığını araştırır. Ortadan kaldırmayı istediği hastalandırıcı düşünceyle hastalık belirtileri arasındaki ruhsal ilişkinin üzerinde durur (Freud, 2019b: 21).

Hipnotizmanın birçok da başarılı sonuçlar verdiğini savunan Freud yine de daha derin inceleme gerektiren yeni bir yöntem seçer. Özellikle de yaşam gücünü sürekli yitiren hastalar üzerinde durularak onları eski yaşam güçlerine kavuşturmak amaçlanır. Bu sefer değişimin kalıcı olması esastır. Fakat Freud bu yöntemin her hastaya uygulanamayacağını, uygulanacak hastaların bazı kriterlere sahip olması gerektiğini söyler. Öncelikle tamamen nevrozun etkisine kapılmış ve iyileşemeyecek kadar kaybolmuş bir hasta olmamalıdır. “Eğitilmeye yatkın” bir hasta daha idealdir. Ayrıca hastanın yaşının da tedaviye uygun olması gerekir. İleri yaşlar (50 yaş üstü) eğitilmeye yatkınlık için pek elverişli değildir. Kişinin daha öncelikli tedavi gerektiren organik bir hastalığı var ise onu öncelikli tutması gerekir. Kısacası eğer şartlar uygunsa bilinçaltının örtüsü aralanır ve daha sonra ruhsal yaşamdaki çatışmaların, haz ve elemelerin kaynağına ulaşılır.

“Dolayısıyla psikanaliz tedavisine pek genel bir açıdan yani içteki çatışmaların giderilmesi amacıyla hastanın belli bir eğitimden geçmesi gözünü bakabilirsiniz” (Freud, 2019b: 29). Freud bu yöntemin şartlar uygun olduktan sonra verilecek bir eğitim olduğunu ve bu yolla da iç çatışmaların giderilebileceğine vurgu yapar. Birçok iç çatışmaya sebep olan ve öncelikli eğitilmesi gereken yön cinsel dürtülerdir. “...psikanaliz aracılığıyla, öğrenme itkisinin, cinsel sorunlara, tahminden erken ve beklenmedik yoğunlukta dönüştüğünü, belki de önce cinsel sorunlarla uyandığını öğrenmiş bulunuyoruz” (Freud, 1989: 73) diyen Freud, kişinin yaşamında cinsel dürtülerin tahmin edilenden çok önce başlayabileceğini söyler. Cinselliğin üzerinde dururken, nevrozların kökeninde ağırlıklı olarak görse de tüm nevrozların cinselliğe dayandırılmayacağını da ortaya koymaktan geri durmaz.

Cinsellik dışında uzun zaman sağlıklı veya hasta kişilerde gözlenmesine rağmen ruhbilimine konu edilmeyen bazı belirtilerin organik sayıldıklarını gören Freud, bazı dışavurumların psikanalitik birer inceleme konusu olması gerektiğini düşünür. “ İlgili dışavurumlarla anlatmak istediğim yanılgılar (dil sürçmeleri, yazı yanlışları, unutmalar vb.), tesadüfi davranışlar, normal kimselerin gördüğü düşler ve nevrozlularda rastlanan kramp nöbetleri, hezeyanlar, vizyonlar, saplantı düşünce ve saplantı davranışlardır” (Freud, 2019b: 60). Buna göre günlük hayatta yaşanabilen ve olası gözünü bakılan hatalı davranışlar, eşyaların unutulması, dil ve yazıda yapılan yanlışlar, hatta vücuttaki bazı ağrılar ve rüyalar altında psikolojik bir hastalığı gizliyor olabilir.

Freud’un bahsettiği konular içinde en çok üstünde durduklarından biri düşür. Düşlerin kişinin bastırılmış isteklerini, korkularını, unuttuğunu sandığı anılarını ortaya çıkardığını düşünür. Düş yorumlarını yaparken sıklıkla kendinden yola çıkan Freud, düş üzerine yazdığı kitaplarda hastaların düşlerini simgesel yolla incelemiş ve çok önceden beri kullanılan düş yorumlamaya yeni bir bakış açısı getirmiştir. “Düşü anlayan nevrozlarla psikozlardaki ruhsal mekanizmanın sırrını da çözecektir” (Freud,

2019b: 68). Düşleri bilinçaltının kapısını açan bir anahtar gibi gören Freud düşle ilgili çalışmalara ağırlık vermiştir. Bu süreçte sadece o değil başka psikanalistler de düşü önemsemıştır.

Freud'un çalışmalarına bazı yönlerden eleştiriler getiren, kendisiyle dönem dönem çatışmalar yaşadığı ve dünyanın sayılı psikanalistlerinden olan Carl Jung da rüyaların önemle incelenmesi gerektiğini düşünür. "Uyanık durumdayken değer verilmeyen, iyi tanınamayan yani bilinçaltında kalan tüm görüş noktaları simgesel bir biçimde kişinin düşünde belirmektedir" (Jung, 2018: 181). Jung'un cümlesi Freud'un görüşünü destekler niteliktedir. "Rüya gerçek dünyada nesnelere ilişki kurmaya uygun düşerken, gerçek dünyada yaşama ise bilinen yollardan rüya dünyasına uygun düşer" (Winnicott, 1998: 46). Bu cümlede de gerçek hayat ile rüya dünyasının iç içe olduğunu vurgulayan Winnicott, rüyanın önemini de bir yandan vurgulamış olur.

İnsanlar da rüyaların yorumlanıp çözümlenmesine ilgi gösterirler ve bu yöntem epey ilgi görür. Ruhî bunalımları oluşturan ya da arttıran sebeplerden olan insanların anlam arayışı, kendilerini keşfetme yönündeki istekleri de bu yöntemin tercih edilmesinde etkili olmuştur. Çünkü "Gerçek ben, arama sürecinde saklanır" (Gruen, 2016: 34). Psikanalizin amacı da hastanın kendilik mücadelesinde yolunu bulmasına yardımcı olmak, onda duygusal ve zihinsel sağaltımı (iyileştirmeyi) sağlamaktır.

Psikanalizin bireyler için ihtiyaç olması dışında doktorun hastaya yaklaşımı ve insanların özgür olarak seçimlerini yapabilmeleri konusu da mühimdir. "İnsanların özgür olduğunu reddeden bir psikoterapi, bu nevrotik ölümcüllüğü besler ve güçlendirir" (Frankl, 2019: 144). Yani hastaların seçimlerini yapabileceği özgürlüğü olmalıdır, hastaların ne istediği önemlidir.

Psikanalizin sadece psikiyatriye değil; felsefe, toplum bilim, dilbilim, biyoloji, sanat ve uygarlık tarihi gibi bilim dallarına etkileri yanında toplumsal ve eğitimsel etkileri olduğu gibi edebiyata da etkileri olmuştur. Sanatın her türünde; edebiyatta, bilhassa şiir ve romanlarda psikanalitik öğelerin izlerine rastlamak mümkündür. "Freud'un sanat kuramında, hayal kurma ile sanatçının yakın bir ilişkisi vardı. Sanatçı da bir ruh hastasına yakın sayılır" (Moran, 2007: 151). Çünkü ona göre örtülmüş istekler kendilerini belli edecek bir yer bulur. İsteklerden vazgeçmenin zorluğu sebebiyle sanatçı da hayal dünyasında istediklerini elde edebilir. "Sanat eserine, yazarın bilinçaltında kalmış isteklerinin, korkularının vb. sembollerini taşıyan bir belge gibi bakabiliriz" (Moran, 2007: 152).

Yazarların nevrotik bir kişilikte olup olmadığının tahlili alanında uzman kişilerin işidir. Fakat eserlerini kurarken kahramanlarının psikolojik süreçleri hakkında ipucu verirler. "Bazen yazarın bilinçli olarak veya tam bilincine varmadan benimsediği psikolojik teori bir kişiye veya duruma uyar" (Wellek ve Warren, 2019: 115). Cümleden de anlaşıldığı gibi yazarlar bunu bazen farkında olarak bazen de olmadan yaparlar. Yani kullandıkları kişiler ve olay kurgusu psikolojik teorilerden birine uygun olabilir. Anar Rızabayev'in *Ak Liman* kitabı incelenirken Freud'un psikanalitik yaklaşımı ile ilgili ortaya attığı fikirlere uygun kişi tasarımları ve durumlarla karşılaşılmıştır. İnceleme Freud'un psikanalitik çözümlemesine göre yapılacaktır.

1.Ak Liman Romanının Psikanalitik Yöntemle Çözümlemesi

Bütün eserlerin insanlar gibi olumlu, olumsuz, özenli, özensiz, dağınık, düzenli vb. yönleri vardır. İyi bir eseri de usta bir kalem yazabilir. Azerbaycan Edebiyatı'nın tanınmış yazarlarından Anar Rızabayev'in yazdığı *Ak Liman*, olayların akışı yönüyle kolay anlaşılır, kalabalık kişi kadrosunun çeşitli kişilikte ve ruh halinde insanlardan oluşması yönüyle de meraklısına sunulmuş bir inceleme eseri niteliğindedir.

Ak Liman, aşkın, yalnızlığın, arzuların, anıların, kişiler arası ilişkilerin romanıdır. Kitabın başkahramanı Nemet, bir yayınevinde çevirmendir. Kıt kanaat geçinmeye çalışmaktadır. Çocukluğunda yaşadığı bazı üzücü hadiseler vardır ve biraz yara almıştır. Eşi Süreyya'nın önce çocuklarına ders vermiş, ardından Süreyya'nın ilk eşi vefat edince onunla evlenmiştir ve bir kızı olmuştur. Olaylar Nemet, ailesi ve çevresi arasında gelişir. Aile ve çevredeki her birey gündelik yaşam içinde normal algılanabilecek kişilerdir. İç dünyaları ve karakterleri birbirinden farklı bu kişilerin yaşam öyküleri hakkında kısa bilgiler verilir. Aslında hayatlarındaki bazı önemli olayların onlara nasıl sirayet ettiği gösterilmek istenir. Kısacası her bir hareketin, her bir konuşmanın, her bir düşüncenin bir sebebi vardır. Romanda Nemet'in ve Zaur'un iç konuşmaları ağır basmaktadır. Kişilerin olaylara yaklaşımındaki hesapları, önyargıları, ifade etmediği görüşleri, çıkarımları bu iç konuşmalarda gizlidir. Romanda duygusal olarak kendini en iyi açan karakter Nemet ve Tehmine'dir. Tehmine ile buluştuklarında yaptıkları sohbet sırasında ve ayrıldıktan sonra geçen sürede Zaur da yazdığı mektupta duygularını açar. Tehmine de yayınevi çalışanıdır ayrıca herkesin gözünü üstüne toplayacak güzellikte tasvir edilir. Onun da bazı çocukluk hatıraları sık sık

gözünün önüne gelir. Dadaş, Sefder Dayı, Memmed Nesir, Bike Hala, Karmen, Cilda, Nergiz, Mürşüd, Alya karakterleri ise ufak detaylarla da olsa farklı ruh hallerini sergilemeleri açısından romana çeşitlilik kazandırmışlardır. Romanın sonlarına doğru Tehmine'ye mektup yazan Zaur şöyle der: "Biliyor musun eğer ben yazar olsaydım, bütün bu duyguları bu psikolojik incelikleri daha ayrıntılı betimlemeye çalışırdım." (s. 99) Yazar kahramanın arzusunu zaten dile getirmiştir. Her bir kahraman çeşitli açılardan psikolojik nitelikleriyle okuyucunun karşısına çıkar. Romanın incelemesi, düşler, kitle psikolojisi, dil sürçmesi-kelimeler, özdeşleşme, batıl inançlar, çocukluk yaşantıları-anılar, cinsellik başlıkları altında Freud'un görüşleriyle romanda örtüşen noktaların gösterilmesi şeklinde yapılacaktır.

1.1. Düşler

Ak Liman, Nemet'in gördüğü bir rüyayla başlar. Roman boyunca sık sık kullanılan rüya unsuruna, kahramanların psikolojisi hakkında ipucu veren unsurlar olarak dikkatli bir gözle bakmak gerekir. Roman kahramanlarının düş yoğunluğu yaşadığı, çoğunun da düşlerini hatırladıkları bir kurgu yapılmıştır. "Bir dostum vardı dedi. "Düş görmeyen insanlar derdi, Avusturya ya da İsviçre'ye benzer... Dostuma göre düş görmekten yoksun insanlar, denizden yoksun ülkeler gibidir." (s. 36) Bu cümleden ve birçok başka düşten de anlaşılacağı kadarıyla yazar, düşleri önemseyen karakterler oluşturmuştur.

Düşler, bir müzik aygıtından, onu çalanın parmakları yerine dış bir gücün çarpması sonucu çıkan düzensiz seslere benzetilmemelidir; anlamsız değildirler, saçma değildirler; onlar düşünce depomuzun bir kesimi uyurken bir başka kesiminin uyanmaya başladığını göstermezler. Tersine, geçerliliği olan ruhsal görüngülerdir. İsteklerin doyurulması; anlamlı uyanıklık zihinsel eylemlerinin zinciri içine yerleştirilebilirler; aklın hayli karmaşık bir etkinliği ile biçimlenirler (Freud, 1996a: 174).

Rüyaların birçok kişi tarafından saçma ve önemsiz görülmesi üzerine söylenmiş olabilecek bir sözdür bu. Çünkü bu rüyalar, mutlaka kaynağını kişiden alan ve yadsınamayacak derecede önemli görülen bir konumdadır.

"Düşler hiçbir zaman önemsizliklerle ilgilenmezler; uykumuzun hiç önemi olmayan şeylerle bozulmasına izin vermeyiz. Görünürde masum olan düşlerin eğer onları çözümleme zahmetine katlarırsak tam tersi oldukları ortaya çıkar. Diyebilirim ki onlar kuzu postuna bürünmüş kurtlardır" (Freud, 1996a: 231). Freud'un bu görüşü basit veya önemsiz görülen rüyaların yine ne kadar üstünde durulması gereken önemli şeyler olduğunu gösterir niteliktedir. Nemet düşleriyle ilgili şöyle bir yorumda bulunur:

Benim düşlerimin artık fantazisi kalmadı. Şimdi benim düş değil gördüklerim, yaşamdan parçalar, kesitler görürüm. Günlük olayların devamı... Örneğin gündüz bir sayfanın yarısını çevirmişsem, düşte kalan yarısını çeviririm, ücretini de alırım. Ya da alışverişte kuyruktayım. Sırasız alışveriş yapmak isteyeniyi azarlıyorum. Ya da pazarda pazarlığa girişmişim. En büyük fantezim, Kislovodsk'tan Bakü'ye tren bileti satın almam oldu. (s. 35)

İlk bakışta gayet sıradan ve günlük hayatın bir kesiti gibi duran bu rüya tarifinde önemli ayrıntılar dikkati çeker. Alışveriş sırasında sırasız davranışları azarlaması belki de Nemet'in normalde gösteremediği bir tepkidir. Tren bileti aldığı kısımda yaşadığı bazı zorluklar vardır. Sıkıntılı bir rüya olarak nitelendirilebilecek bu rüya kesinlikle hafife alınmamalıdır. Nemet'in rüyasının bilet alma bölümünün bir kısmı şöyledir:

Nemet önce kendi giysilerine sonra kuyrukta bekleyen yorgun, bezgin insanlarınkine baktı. Sıradaki kadın ve erkekler çubuklu gri pijama ve önlükler giymişti. Bir tek Nemet'in üstünde düz mavi kumaştan pijama vardı. Herkes onu küçümseyerek süzdü... Bir tek bilet verebilirim. O da kedi için. Çünkü o çizgili. (s. 8-9)

Nemet'in babası halk tarafından sevilen bir halk komiseridir. Kafkasya bölgesinde güzel çalışmalar yaparak insanların gönlünü kazanmıştır. Daha sonra babasının halk düşmanı olarak alınıp götürülmesi üzerine annesiyle Bakü'ye taşınan Nemet, orada da halk düşmanının çocuğu olarak anılır ve annesiyle birlikte kötü günler geçirirler. Rüyanın bu bölümünde Nemet'in o başkalarından farklı görüldüğü, dışlandığı dönemin izleri olarak bakılabilir. Bir kedi bile daha çok kabul görmektedir rüyasında. "Çocukluğumuzun en erken izlenimleri emirlerindedir ve hatta yaşamımızın o döneminden bize önemsiz gelen ve uyanıklık halimizde çok uzun zamandır unutulmuş olduğuna inandığımız ayrıntıları getirirler" (Freud, 1996a: 212-213). Rüyaların ne zaman neyi hatırlatacağını bilinmez.

Nemet'in çocukluk dönemindeki sıkıntılar bu rüyada kendini göstermiş olabilir. "İnsan bir düşü ne denli derinlemesine çözümlerse, o düşün gizli içeriğinin kaynakları arasında bir rolü olan çocukluk yaşantılarının izlerine o denli sık rastlar" (Freud, 1996a: 246).

Tehmine'nin rüyaları da romanda yer yer anlatılır. Genellikle de aynı düşü gördüğünü söyleyen Tehmine'nin bir rüyası şöyledir:

Ben bu düşü sık görürüm. Aynı düşü. Demin sen telefon ettiğinde onu görüyordum. Düşümde deniz kıyısındaaydım. Parlak, aydınlık bir gün. Kıyı bomboş, tek başınayım, yapayalnız. Deniz masmavi uzakta, çok uzaklarda, ufuk çizgisi hizasında ak bir liman görünüyor ve bu ak limanda kıpkırmızı gemiler demir atmış. (s. 157)

Tehmine Zaur'la deniz kenarındayken aklına gelen bazı çocukluk anılarını anlatırken rüyanın temelini de belli eder. Çocukluğunda her gün saat on ikide denizin üstünde uçakların görüldüğünü ve paraşütle bir şeyler attıklarını söyler. Sonra kalabalık ve anne babasına sarılışı gelir aklına. Sonra bir fırtına olur. Moskova'ya giderler. Moskova'da her yer kırmızı bayraklar ve yaftalarla doludur. Moskova'dan çıkınca her şey yeşile boyanır. Bu anıların izleri Tehmine'nin rüyasında kendini belli eder. Çocukluk yaşantıları rüyada yerini bulmuştur.

Çoğu kişi zaman zaman rüyasının son bölümüyle uyandığı an görüp duydukları arasında bir bağlantı hisseder. Rüyada bir müzik sesi duyar ve uyandığında aynı sesle karşılaşabilir. Rüyasında biriyle konuşuyordur, uyandığında o kişi yanında konuşan birisi olabilir. Dış uyaranlar rüyalara etki edebilir. Freud bu durumla ilgili şöyle bir açıklama getiriyor:

Bir düşte herhangi bir şey doğrudan konuşma özelliği taşıdığında, yani yalnızca düşünülmeyp söylendiği ya da işitildiğinde (ve kural olarak bunları kesin biçimde ayırt etmek kolaydır) uyanıklık yaşamında gerçekten konuşulmuş bir şeyden türemiştir ancak bu bir şey mutlaka kaba malzeme olarak ele alınmış ve belki kesilmiş, hafifçe değiştirilmiş ve çok daha özel olarak bağlamından koparılmıştır (Freud, 1996a: 232).

Nemet'in bilet almak için mücadele verdiği rüyasının sonunda bir sokak saati karşısına çıkar. Süreyya ona saati sorar o da cevap verir. Aslında gerçekten de Süreyya ona uykusundan uyandırmak için saati sormaktadır. "Süreyya saati sordu. Nemet büyük sokak saatine baktı, "Tam üç." dedi. Bu kez karısının sesi çok daha yakından duyuldu: "Uyan Nemet! Sana saati sordum." Nemet açtı gözlerini: "Ne?", "Saat kaç dedim, benimki çalışmıyor.", Nemet saatine baktı. "Dokuza yirmi var." dedi." (s. 10) Bu da dış etkenlerin rüyalara girebildiğiyle ilgili bir örnektir.

Bazen de daha önce hiç görülmemiş olan bir yer düşlerde görülebilir. Bu tür rüyalar bilinçaltına atılmış bir anı kırıntısının, görüntünün, sesin parçası olabilir. Günlük yaşantılar ve hatıraların rüyadaki yeri ile ilgili Freud şöyle diyor: "Bir düşün içeriğini oluşturan tüm malzeme, bir biçimde yaşantıdan türemiştir; yani düş içinde yeniden üretilmiş ya da anımsanmıştır, hiç değilse bunu tartışılmaz bir olgu olarak kabul edebiliriz" (Freud, 1996a: 65). "Tehmine,"Zaur'a düşümü anlatıyordum." dedi. "Düşümde Riga'daydım. Oysa ben Riga'yı hiç görmedim." (s. 35) Tehime'nin yanında çalıştığı Dadaş'ın Riga'ya gidiş için bir planı vardır. Bu durumu duymuş olan Tehmine'nin daha önce hiç görmediği Riga'yı bu yüzden düşünde görmüş olma ihtimali vardır.

Sefder Dayı, romanın yalnız karakterlerinden biridir. Yayınevinin muhasebe işini yaptığı için sayılarla hayli haşır neşirdir. Eşi vefat etmiş, kızı da uzak Gvineya diyarına taşınmış, evlenmiştir. Sefder Dayı'nın düşleriyle ilgili ayrıntılar şu şekildedir:

Ama bir de gece geldi mi rahatları. Çünkü geceleri çok rüya görürdü. Öylesine karışık öylesine kalabalık çok insan bulunurdu düşlerinde, anlatılamaz. Akranları, dostları, arkadaşları, öğrencilik dönemi gençlik, çocukluk yarenleri gelir, ellerini omuzuna kor: "Hey Sefder" derler "Yine çörküyü almışsın önüne. Hesapla bakalım, dünyanın sonu ne zaman geliyor?" Düşlerine kimi zaman kadınlar da girer, anası, bacıları, halasının kızları. Düğmelerini diker, çamaşırlarını yıkar, ütüler, yemeğini pişirirler. Her gece Mina'yı görür. (s. 108)

Bu rüya Sefder Dayı'nın hayatının, isteklerinin bir özeti gibidir. Çünkü kalabalık zamanları hatırlar ki Sefder Dayı'nın böyle zamanları olmuştur. Hesaplama işi yine rüyasında mevcuttur. Ayrıca şuan tek başınayken yapmak zorunda olduğu birçok işi daha önce yapan birileri vardır. Bu rüya günlük yaşantıların ve anıların rüyalarda nasıl yerini bulduğunu bir kez daha göstermektedir.

Son bölümde Nemet, misafirlerini uğurladıktan sonra uyur ve uykusundan ansızın uyanır. Kafasında bir sürü düşünce vardır. Onları kovmak için uğraştıkça aklına bir sürü şey gelmektedir.

“Kafasındakiler üşüştü, kovdu yine. Yine üşüştüler, yine, yine...” (s. 143) Önce babası ve onun saygın olduğu zamanları, sürekli diline dolanan “Yazdıysa bozmaz.” cümlesini, sonra teybe kaydettikleri konuşmaları düşünür. Hayatının ne kadar anlamsız ve tekdüze olduğunu idrak eder. Tekrar uyumak için çabaladığı sırada birden aklına Tehmine gelir. Aklına Tehmine'nin gelmesine şaşırın Nemet, Tehmine'nin gözlerinin rengini hatırlamaya çalışır, hatırlayamaz. Önce Dadaş'ı arar, ardından Tehmine'yi arayarak sormak ister. Bu bölümde Tehmine ona bir rüya gördüğünü söyler. Ak liman üstüne kıpkırmızı gemilerin olduğu bir görüntüyü tasvir eder. Aralarında birçok konuşma geçer ve telefonu kapattıktan bir süre sonra Nemet uyar. Tehmine'yle aynı rüyayı görür. “Düşte engin bir deniz kıyısındaydı. Kıyı bomboş. Deniz alabildiğine uzanıyor. Orda uzaklarda denizin, mavi denizin ta ötesinde, ak bir şeyler olduğunu fark etti ansınız. Ak liman. Ak pak ve bu ak limanda kırmızı gemiler demir atmış. Kıpkırmızı.” (s. 158) Freud bu duruma şöyle bir açıklık getirir:

Dış sinirsel ve iç bedensel uyarılar kendilerine ruhsal dikkati zorla çekecek kadar şiddetli olduklarında -sonuçlan uyanmak değil düş görmek *olması* koşuluyla- bir düşün oluşumu için sabit bir nokta, malzemesinin bir çekirdeği olarak işe yararlar; sonra bu çekirdeğe uyacak bir istek doyurma aranır, tıpkı iki ruhsal düş uyararı arasında ara düşüncelerin aranması gibi. Bu noktaya değin pek çok düşte düşün içeriğini bedensel ögenin zorladığı doğrudur. Bu üç örnekte hatta aslında o an için etkin olmayan bir istek de bir düşü oluşturmak adına çağrılabilir (Freud, 1996a: 284).

Buradan anlaşılacağı gibi bir başkasının rüyası veya onda uyandırdığı bir istek bir başkasının rüyasına zemin hazırlayabilir. Dış uyarılar da rüyaların şekillenmesinde etkilidir. Bir başka bakış açısıyla değerlendirildiğinde iki karakter de çocukluk çağında aileden ve baba evinden ayrılmış, çeşitli zorluklar yaşamışlardır. Belki de rüyalar onlardaki bu ortak bu yönü vurgulamak amacıyla yazar tarafından böyle kurgulanmıştır.

1.2. Kitle Psikolojisi

Ak Liman, yalnızlık duygusunu sık sık vurgularken kişinin günlük yaşam içinde müşterek bağları olduğu başka kişilerle iletişimini de yer yer konu edinir. Freud'un üstünde hususi olarak durduğu konulardan biri kitle psikolojisidir. Freud'un bu konuyla ilgili çeşitli fikirlerinden biri şudur: “Eğer bir grubun bireyleri ittifak haline gelmişlerse, onları birleştirecek bir şey de olmalıdır ve bu bağ tam olarak grubun karakteristiği denen şey olabilir” (Freud, 2018: 10). Bazen bir grup insan aynı hisleri ortak yaşar ve bu onlar arasında gizli bir ittifak oluşturmuş havası verir. Romanda Nemet, iyi getirisi olacak bir çeviri işi almıştır. Bunu duyan arkadaşları arasında farkında olmadan kurdukları gizli ittifakı göstermesi bakımından şu diyaloglar ve fikirler dikkati çeker:

Müdür' e götürüp imzalatayım.” diyen Dadaş kâğıtları toplayıp odadan çıktı. Yahya kaldırdı başını, soğuk bir edayla. “Turnayı gözünden vurdu.” dedi. Nemet, “ Ne o? Yakıştıramadın galiba.” Cümşüd omuzlarını silktilti. “Koyun olmayan yerde...” Gurban ise bir şey söylemedi. Yalnız suratını astı. Haset için kemiriyordu. (s. 38)

Nemet'in arkadaşları Freud'un dediği gibi fark etmeden aynı noktada bir araya gelmiştir. Bu örnekte kıskançlık duygusu etrafında birleşmiş bir kitle söz konusudur. Yahya'nın başlattığı düşünce ve tavır hızla diğerleri arasında yayılmıştır. Diğer yandan kişilerin ayrı ayrı gösterdiği tepkiler ve kitle dışındaki düşünceleri kitle içinde gösterdiğinden farklı olabilir. “Bir kitlede her his ve her davranış o kadar bulaşıcıdır ki birey kendi çıkarımı hazır bir şekilde toplu çıkara feda eder. Bu insanın, nadiren bir kitle içinde olması dışında yapabildiği, doğasına oldukça aykırı bir yetenektir” (Freud, 2018: 12). Kişi kitle içinde fark etmeden verdiği bir tepkiyi tek başınayken vermeyebilir. Kısacası iş arkadaşları Nemet'in bu başarısı karşısında kitle içinde olmadıklarında belki de farklı düşüneceklerdir.

En dikkatli araştırmalar kitle içinde uzun süre bulunmuş bir bireyin bu uzun süre sonunda, hipnotize olmuş bir kişinin kendini hipnotize edenin ellerinde bulunmasını andıran bir şekilde grubun çekici etkisinin ya da henüz bilmediğimiz başka bir nedenin içinde bulduğunu kanıtlamıştır. Bilinçli kişilik tamamen kaybolmuştur; irade ve muhakeme yeteneği kaybolmuştur. Bütün duygu ve düşünceler hipnotize eden kişinin kararı doğrultusunda yönlendirilen tarafa eğilmiştir. Tıpkı bir grubun parçasını oluşturan bir bireyin durumu gibi. Davranışlarında artık bilinçli değildir (Freud, 2018: 12-13).

Freud kitle psikolojisini açıklarken bireyin kitle içinde kendi iradesini yitirdiğini ve muhakeme yeteneğinden yoksunlaştığını söyler. “Çoğu zaman kendimi tanımakta zorluk çekerim. Bu adamlarla nasıl oldu da uyuştum? Uymuş değilim, arkadaş oldum, yaklaştım, belki de benzeştim.” (s. 70) “Yani futbol merakından da abes bir duygu yoksa, daha kötüsü, içimizdeki boşluğu dolduramıyorsak ve taraftar falan değil öyle görünmeye çalışıyorsak?...” Hayır, taraftar oluşun nedeni, insanların birbirlerine yaklaşma, tanıma ve kenetlenme arzusudur. Yoksa onun bunun hatırı için taraftar olunmaz.” (s.45) Nemet’in hiçbir zaman futbola bir ilgisi olmamıştır. Çocukluğunda sokaklarda oynadığı futbol oyunları tüm çocukları kadardır. Fakat bu iş yerinde zamanla futbola ilgi duymuş hatta sıkı bir futbol takipçisi olmuştur. Çünkü iş arkadaşlarının hepsi birer fanatiktir. Yani Nemet futbola içinde bulunduğu grubun bir bireyi olarak, onların etkisiyle ve bilinçsiz olarak zamanla bir yakınlaşma göstermiştir. Çünkü zamanla o kitlenin içinde yalnızlık duygusundan da sıyrıldığını fark etmiştir. Nemet’e göre grubun çekici etkisi budur.

“Birey yalnız olduğunda eksik hisseder” (Freud, 2018: 52). Kitle içinde tamamlanmış, bütünleşmiş hissi yaşayan kişi yalnızlığa katlanmakta zorlanır. Uzun bir süredir aynı yaynevinde çalışan Memmed Nesir’in her gördüğü kişiye tavla oynamayı ısrarla teklif etmesi ve en sonunda onunla kimse tavla oynamayı istemeyince oturup karşısında Dadaş varmış gibi kendisiyle tavla oynadığı bir sahne vardır; Memmed Nesir kendi kedine tavla oynamaktadır. “Odada Memmed Nesir’den başka kimse yoktu. Nesir tek başına kendisiyle tavla oyununa öyle dalmıştı ki Zaur’un gelişini duymadı.” (S. 57) Yine Sefder Dayı’nın eline geçen bir telefon rehberinden arayacak kimseyi bulamayınca kendi numarasını çevirmesi, Nemet’in ana caddeden her geçişte postaneye uğrayıp -gelmediğini bildiği halde- adına bir mektup gelip gelmediğini öğrenmek için beklemesi gibi örnekler de kişilerin yalnız olduklarında yaşadıkları eksiklik duygusunu belli etmektedir.

1.3. Dil Sürçmesi ve Kelimeler

Günlük yaşamda çok basit ve önemsiz görülen dil sürçmeleri ve dil yanlışları da psikanalitik açıdan önemli birer malzemedir. “Dil sürçmeleri de, çoğunlukla, karşımızdakinden saklamaya çalıştığımız düşünceleri açığa vurur” (Freud, 2019b: 63). Bazen dil, hiç düşünülmeyen bir şeyi söyler, bazen bir kelimeyi söylemek isterken başka bir kelime ile karşılık verir. Freud bunların altında bazı travmatik anıların yatabileceğini, insanın kendine bile söyleyemediği gizli bazı iç süreçleri bu yolla birden dışa vurabileceğini savunur. Nemet’in aldığı teybe ses kaydetmek istediklerinde Süreyya’nın dili dolaşır. “Ha... Demek ben demek isti... Yok, demek, ben demek... Bu iyi olmadı. Dur. Ha anlaşılan... Öhöö, öhhö. Demem şu ki, ben demek istiyorum ki sen almışsın bir teyp.” (s. 117) Bu dil sürçmelerinin altında yatan ne gibi bir etken olduğu hakkında fikir yürütmek zordur. Fakat romanın başında Nemet’in rüyasında da gördüğü bir ayrıntı daha sonra bir dil yanlışı olarak kendini belli etmiştir. “Nemet, kaç çocuğun var?” diye sordu. Nemet de düşünmeden yanıtladı: “Bir.” İlk kez böyle demiş oluyordu.” (s. 155) Freud’un bahsettiği gibi bu detay Nemet’i rahatsız eden bir düşünce sonucu oluşmuştur. Nemet ve Süreyya’nın evlendikten sonra Nergiz isimli bir kızları olmuştur. Süreyya’nın önceki evliliğinden Karmen ve Cilda adında iki kızı daha vardır. Aslında Nemet’in diğer çocuklarla iletişimi baştan beri çok iyi olmasına rağmen rüyasında da kendisinden olmayan kızlarını saymamıştır. Bu durum Nemet’in içinde bastırmaya çalıştığı bir duygu gibi görünmektedir.

Genel olarak düşüncelerimizi ortaya koymak için kullandığımız kelimeleri veya onları gizlemek için yarattığımız imgeler seçmekte özgür olduğumuza inanırız. Ancak daha yakından yapılacak bir inceleme bu seçimi başka faktörlerin belirlediğini ve düşüncenin ifade edildiği biçimin arkasında daha derin bir anlam taşıyan ve çoğu kez de amaçlanmamış küçük bir noktanın var olabileceğini ortaya koymaktadır (Freud, 2019a: 255).

Freud dilden dökülen kelimelerin ardında gizli anlamlar olduğuna dikkat çeker. Sefder Dayı mesleği icabı sürekli sayılarla haşır neşirdir. Fakat bu sayılar hayatını o kadar kaplamıştır ki gittiği her yerde, rüyalarında her şeyi sayıp hesaplar hale gelir. “Durdurmalıyım. Sanki beynime küme küme sayılar yığılmışlar. Sayılarla kafamı doldurmuşlar. Dök hepsini, insanlara bak, caddelere!...” “Sefder!” dedi kendi kendine. “Yine mi sayılar? Yeter be adam!” (s. 103) Bu durum Sefter Dayı’nın içinden çıkamadığı ve rahatsız olduğu bir hale dönüşür. Bütün konuşmalarına ve tavırlarına yansır. Kendini ne zaman ifade edecek olsa sayı kavramı önüne dikilir. Sefder Dayı’nın kelimeleri seçerken aslında hiç düşünmediği biçimde her şeyi sayılarla ölçüp biçmesi, işinin kelimelerine yansması biçiminde diline etki eder.

1.4. Özdeşleşme

Özdeşleşmenin mekanizması kendini diğerleriyle aynı yere koyma olasılığı ya da isteğidir (Freud, 2018: 41). Nemet'in yayınevine bir kitap yazıp bastırabilmek için başvuruya gelen bir genci gördüğünde hisleri şu şekildedir:

Nemet bir anda bu toy delikanlının yaşam kavgasının yanında yer aldı. Okuduğu kitapları, izlediği yayınları, yazı yazma tutkusunu, çiziktirdiklerini, hepsini üst üste koydu. Sonra kolay kolay açılmayan kapıların ardındaki baş yazmanları, her türlü yapıta havada değer biçebilen yetenekleri tiye almak için adam arayan, acemiye parmağına dolayan görevlileri, uyduruk nezaket kisvesine bürünerek alay etmenin, hor görmenin rakipsiz ustalarını, karşısına oturttu. Hayır bunların yetmiş iki türlü fertleriyle baş edemezdi. (s. 43)

Nemet gençle özdeşlik kurar. Çünkü o gencin yaşadıklarını daha önce de kendisi yaşamıştır. Nemet, bulunduğu konuma kolay gelen biri olmamıştır. Her seferinde biraz daha yükselmiş ve şimdiki konumuna ulaşmıştır. Nemet'in bu durumda birini gördüğünde onunla özdeşlik kurması olağan görülmektedir.

1.5. Batıl İnançlar

“İnsanlar düşünmeye başladıkları zaman gayet iyi bilindiği üzere dışsal dünyayı kendi imgelerini sayısız kişilikler halinde çoğaltarak antropomorfolojik olarak açıklamak zorunda kaldılar; dolayısıyla batıl inançlara dayanarak yorumladıkları tesadüfi olaylar da bu kişilerin eylemleri ve kendilerini ifade etme yollarıydı” (Freud, 2019a: 303). Freud'un batıl inançlarla ilgili bu yorumunda batıl inançları kişilerin kendilerini ifade etme yolları olarak gördüğü anlaşılır. Nemet Süreyya ile evlenince herkes bir erkek çocuk umudu içindedir. Fakat tekrar bir kızları olunca Süreyya'nın annesi Bike Hala bunun yazılmış bir kader olduğunu ve bozulamayacağını düşünür. “Kismette varmış. Kurban olduğumun Allah'ı.” dedi. “Olacağına ne çare? Ben bunu bilirim, bunu söylerim: Yazdıysa bozmaz.” (s. 27) Bu tür inanışların başka karakterlerde de olduğu görülür. Yayınevi müdürü Dadaş, kitap çevirisi işinin sözleşmesini yaptıktan sonra kurduğu cümlelerde aynı inaniş dile getirir. “Geçti artık, imzaladık. Günahı Tehmine'nin boynuna. Yazdıysa bozmaz.” Dadaş'ın yazdıysa bozmaz cümlesi, Nemet'in kafasında şimşek gibi çaktı. Sabahki anılarında, Bike Hala'nın doğumevinde söylediği sözler arasında da vardı, nedense. (s. 38) Daha sonra bu söz Nemet'in aklında kalır. Hatta kendisi de bu sözü bir kere kullanır. “Bozsa, azsa, yazsa. Bozdu, yazdı, azdı. Bozduysa, azdıysa, yazdıysa. Yazdıysa, bozsun. Hayır bozamaz. Yazdıysa bozamaz. Bunu demin kim söyledi? Demin değildi. Düdü.” (s.144) “Yazdıysa bozmaz” cümlesi roman kişilerinden bazılarının kendilerini ifade etme yolları olarak seçilmiştir.

1.6. Çocukluk yaşantıları - Anılar

Çocukluk yaşantıları kişilerin anılarında büyük yer kaplamaktadır. “Psikanaliz, çocukların ruhsal yaşamından kalkarak erişkinlerin babasıdır kuralına önem ve ağırlık kazandırmıştır. Erişkin ruhunun bir uzantısı olduğunu saptamış, çocuk ruhunun erişkin ruhuna dönüşürken geçirdiği erişikliği ortaya koymuştur” (Freud, 2019b: 81). Ak Liman'da Nemet ve Tehmine'nin çocukluk yaşantıları ve anılarına yer yer değinilir. Tehmine Zaur'la birlikte deniz kenarına gelir. Burada aklına çocukluk anılarından biri gelir. Tehmine'nin Zaur'a çocukluk anılarını anlattığı bu bölümde Pirşığı'daki yazlıkta yaşadıklarını gözünün önüne getirir. “Çocukluk çağına ait bu görüntülerde ister doğru oldukları ortaya çıksın isterse de yanlışlıkları kanıtlandsın, gözlerinin önünde canlanan tabloda insan kendini değişmez bir biçimde bir çocuk olarak, bir çocuğun biçimi ve giysileri içinde görmektedir” (Freud, 2019a: 59). “Küçüktü Tehmine, minnacıktı, ninesiyle akşamdan yatmış.” (s. 92)

Tehmine'nin anılarını gözünde canlandığı kısım ayrıntılı olarak ele alınmıştır. “Ne konuşuyordu Tehmine? Belki de sarhoştü. İçkiyle değil geçmişiyse sarhoştü. Konuşmaları çengel gibi geçmişe takılmıştı. Aylar yıllar ardında biriken anıları çekip çıkarıyordu... Unutulmuş bir korkunun, bir sesin, bir sevincin, dokunaklı bir sözün beklenmedik bir rüzgâr gibi anılara dönmesiydi mutluluk. (s. 91-92)

Nemet dışarıda futbol oynayan çocukları gördüğünde birden kendi çocukluğunu hatırlar. “Önemsiz çocukluk anıları yaşamımızın büyük bölümü süresince bizimle beraber yaşayabilme gücüne sahip görünmektedirler” (Freud, 2019a: 56). Freud haklıdır; Tehmine'nin deniz kıyısına geldiğinde çocukluğunu hatırlaması gibi bir futbol sahnesi Nemet'i alıp çocukluğundaki bir anının içine götürür.

“Nemet neden işini gücünü bırakıp çocukları izliyor? Anlayamadı. Futbol mu? Çocuklar mı? Yoksa kendi çocukluğu muydu izlediği?”

1.7. Cinsellik

Freud cinsel dürtülerin kişi davranışlarını yönlendirecek bir kuvvette olduğunu ve bilinçaltının derinliklerinde bulunduğunu savunur. Romanda cinsel düşüncelerin ortasında Tehmine vardır. Tehmine güzel ve çekici bir kadındır. Evli bir kadındır fakat kocasının da kendini aldattığını bilir. Bu yüzden de ilişkilerinde serbesttir. Nemet Tehime’yi gördüğünde onunla ilgili bir arzu uyanır içinde:

Nemet’e göre çoğu kadınlar yatay düşlenir. Oysa Keman Kız yatay değil dikey düşünülmeli, çekül gibi. Gözlerini yum onu düşün; yatakta değil, dimdik ayakta durduğunu görürsün. Uzun bacaklarıyla büyük adımlar atar, gelir. Bir de kuş gibi telaş eder, ama ayakta ve gergin. O ancak ayakta, yüz yüze öpüşsün, sarsın kollarını boynuna. Uzun kollarını boynuna dolasın, uzun kollarını bir atkı gibi. (s. 14)

Nemet daha sonra da Zaur’la konuşurken görür Tehmine’yi ve yine içinde kabaran arzuyu içinde hisseder: “Birden “Nemet’in gözleri, Tehmine’nin giysisinin göğsüne düştü. İki düğmesi açtı, mavi çamaşırı gözüküyordu. Bu mavi alan gizemli dünyalarda olmalı. Giysilerin içindeki Tehmine, giysilerinden arınmış Tehmine... Ona yasaklanan mavi alan.” (s. 35)

Freud cinsel dürtülerle ilgili libido kavramını ortaya atar. “Libidoya aşk adı altında ödün verilen dürtülerin (ölçülebilir olmamasına rağmen nicel bir büyüklük sayılan) enerjisi denebilir. Aşk diye bahsettiğimiz şey doğal olarak hedefi olan cinsel birleşme ve cinsel aşkta bulunur” (Freud, 2018: 27). Zaur’un niyeti ise Tehmine’yle geziye gittiklerinde ona sahip olmaktır. Bütün planlarını buna göre yapmıştır. “Zaur kendisi gülmüyor. Öbürünün gülme süresini fırsat bilip yeni fıkralar arıyor belleğinde ya da esprili sözler. Bu arada, bir yandan da Tehmine’yi gözleriyle yemeye çalışıyor.” (s. 33) Cinsel birleşmeyi arzu eden Zaur bir vakit sonra amacına ulaşır ve sonrasında Tehmine’ye aşık olur. Bu cinsel birleşme arkasından aşkı getirmiştir.

SONUÇ

Sigmund Freud psikanalizmin kurucusu olarak kabul edilir. Psikanaliz yöntemi, psikolojik rahatsızlığı olan kişiler üzerinde uygulanan bir tedavi yöntemi olarak ele alınmıştır. Freud, dönemine göre radikal kabul edilen bazı çalışmalara imza atmıştır. Bunların başında hipnotik tekniği kullanması gelir. Birçok hasta üzerinde başarılı sonuçlar veren bu teknik, genel olarak kalıcı bir iyileştirmeyi ortaya koyamadığı için eleştirilir. Zamanla Freud da bu eksikliği kabul eder ve analitik sağaltım adını verdiği yeni bir tekniğe yönelir. Bu teknik hastalarda kalıcı bir iyileştirmeyi amaçlarken sorunların daha derin kaynaklarını bulmayı hedef edinir. Bunun için rüyalar, cinsel dürtülerin baskılanması, çocukluk anıları, unutmalar, dil sürçmeleri gibi unsurların dikkatle gözden geçirilmesi esas alınır. Freud nedensiz hiçbir şeyin olmadığını düşünür.

Psikanalizin yansımaları birçok bilim dalında olduğu gibi sanat dallarında da mevcuttur. Özellikle edebiyat, kişilerin ruh hallerinin detaylı görülmesinin en mümkün olduğu sahalardandır. Yazarlar eserlerinde kendi ruh hallerini yansıtabileceği gibi farkında olmadan belirli bir psikolojik yaklaşımın örneği olabilecek kişileri kahraman olarak seçebilirler. *Ak Liman* romanı kişilerden yola çıkıldığında, romanın psikanalist bir çözümleme için önemli verileri içinde barındıran bir eser olduğu görülür. Freud kitaplarından yapılan alıntılarla örtüşen birçok unsur romanın psikanalistik çözümlemesinin yapılabilmesini sağlamıştır. İnceleme sonucunda; Nemet, Tehmine, Zaur, Memmed Nesir, Sefder Dayı, Dadaş, Süreyya ve Bike Hala ve Nemet’in iş arkadaşlarının değişik psikolojik süreçler içindeki durumları saptanmış, bu süreçlerin içindeki kahramanların özelliklerinin psikanalist yöntemle uyuşan kısımları ele alınmıştır. Romanda, Nemet’in bütün psikolojik süreçlerin içinde bulunduğu görülmüştür. Onun rüyasıyla başlayan roman onun rüyasıyla sona ererken; rüyaların psikanalist yöntemdeki yerine değinilmiştir. Tehmine’nin ve Sefder Dayı’nın rüyaları da psikanalist yöntemde uygun çıkarımlarda bulunmaya müsait görülmüştür. Ardından Nemet’in ve Memmed Nesir’in iş arkadaşları içindeki konumları, psikanalist bağlamda değerlendirilmiştir. Süreyya ve Sefder Dayı, Fred’un üstünde durduğu dil sürçmeleri yaşamışlardır. Nemet’in özdeşleşme yaşadığı zamanlar yorumlanmıştır. Nemet, Bike Hala ve Dadaş’ın batıl inançları, Nemet ve Tehmine’nin çocukluk yaşantıları ve çocukluk yaşantılarının hayatlarında bıraktığı izler, Nemet, Tehmine ve Zaur’un Tehmine çevresinde gelişen cinsel düşünceleri açıklanmıştır. Roman kahramanlarından yola çıkılarak, Freud’un psikanalistik incelemelerinde üzerinde durduğu konuların roman içinde yerini bulduğu saptanmıştır.

Ak Liman, kahramanların rüyaları, çocukluk yaşantıları, anıları, dil sürçmeleri, özdeşleşme durumu, cinsellik dürtüleri, kitle psikolojisi içindeki durumu, batıl inançları gibi Freud'un özellikle üzerinde durduğu psikanalitik öğeleri içinde barındıran yönüyle, psikanalitik yöntemin romanın kurmaca dünyasında nasıl yer bulduğunu gösteren iyi bir örnektir. Roman, baştan sonra Freud'un görüşleriyle birebir örtüşen birçok olay ve durumla okuyucuyu karşı karşıya getirir. Çok sıradan görünen insan davranışlarının altında yatan nedenlere farklı gözden bakmayı sağlar. Bununla birlikte, araştırmacılar açısından, romanların psikanalitik yöntemle incelemesinin mümkünliğini bir kez daha gözler önüne serer.

KAYNAKÇA

- Frankl, V. (2019). *İnsanın Anlam Arayışı*, (Çeviren: Selçuk Budak), İstanbul: Okuyanlar Yayınları.
- Freud, S. (1989). *Cinsel Yasaklar ve Normal Dışı Davranışlar*, (Çeviren: Muammer Sencer), İstanbul: Ara Yayıncılık.
- Freud, S. (1996a). *Düşlerin Yorumu I*, (Çeviren: Emre Kapgın), İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (1996b). *Düşlerin Yorumu II*, (Çeviren: Emre Kapgın), İstanbul: Payel Yayınları.
- Freud, S. (2018). *Kitle Psikolojisi ve Egonun Analizi*, (Çeviren: Ceren Kaya), Ankara: Gece Kitaplığı.
- Freud, S. (2019a). *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi*, (Çeviren: Elif Yıldırım), İstanbul: Oda Yayınları.
- Freud, S. (2019b). *Psikanaliz Üzerine*, (Çeviren: Kamuran Şipal), İzmir: Cem Yayınları.
- Gruen, A. (2016). *İçimizdeki Yabancı*, (Çeviren: İlknur İgan), İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Jung, C. G. (2018). *İnsan Ruhuna Yöneliş*, (Çeviren: Engin Büyükinal), İstanbul: Say Yayınları.
- Moran, B. (2007). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rızabayev, A. (1991). *Ak Liman*, (Çeviren: İldeniz Kurtulan), İstanbul: Simavi Yayınları.
- Wellek, R. ve Warren, A. (2019). *Edebiyat Teorisi*, (Çeviren: Ö. Faruk Huyugüzel), İstanbul: Dergah Yayınları.
- Winnicott, D. W. (1998). *Oyun ve Gerçeklik*, (Çeviren: Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları.